

TÜRK SÖZCÜĞÜ

Prof. Dr. M. Sadık ACAR*

“Türk” sözcüğünün ne anlama geldiği çoğu zaman bir tartışma konusu olmuştur. Oğuznamelerin bazılarında eski bir Türk hükümdarının adı olduğu belirtilmekte, ama anlamı açıklanmamaktadır¹. Ancak “Türk sözcüğünün Ege Yörükleri Arasında kullanılan Geleneksel bir anlamı vardır. Yörükler bu sözcüğü yerleşik düzene geçmiş olan kimse, yani “medeni” anlamında kullanmaktadır. “Yörük kelimesi de “göçer-evli” anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi arapçada “medeni” de “medinede oturan” demektir. Yörükler de “Türk” Sözcüğünü böyle bir anlamda kullandıklarından, bununla bir ırkı veya etnik kökeni kastetmemektedir. Mesala, bir ova köyünde yerleşik düzene geçmiş olanlar, artık kendisine Yörük denmesini istememektedirler. Onlara “yörük” dendiğinde babalarının ve dedelerinin Yörük olduğunu, ama kendilerinin “türk” sözcüğünün ısrarla bu anlamda kullanmaları Türklük adına çok onur vericidir. Ama acaba Yörükler “türk”e ne zamandan beri bu anlamı vermektedir. Acaba bu eski bir geleneğin devamı olabilir mi?

Türk adını, tarihte ilk kez devletin adı olarak kullananlar Göktürklerdir. Bu bakımdan Göktürklerin, bu sözcüğü nasıl ve hangi anlamda kullandıklarını incelemek konuya ışık tutacaktır. Bilindiği gibi, Yenisey Kırgızlarının M.S. V. Yüzyılda Yenisey Irmağı yatağında bırakmış oldukları mezar taşları Türkçe'nin en eski yazılı kaynaklarıdır. Ama bu taşlardan “Elegeş” yazıtında “Kürt” sözcüğü kullanılmış olmasına rağmen, hiç birisinde “Türk sözcüğü geçmemektedir². Türk sözcüğünün kullanıldığı yazılı metinler VIII. yüzyılda Göktürklerden kalma Orhun yazıtlarıdır. Bu yazıtlardan M.S. 720 yılında büyük vezir Bilge Tonyukuk için dikilmiş olan anıtın batı yüzünde bu sözcük “Türk” ( ) biçiminde yazılmış olmasına rağmen, diğer yüzlerinde ve Kültigin (732) ve Bilge Kağan (735) anıtlarında “Türük” ( ) veya ( ) biçiminde yazılmıştır³. Her iki yazılışın sonunda “halk” anlamına gelen “budun” kelimesi kullanılmış olduğundan bunların farkı iki sözcük olmayıp, aynı sözcüklerin farklı yazılışları olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre önceleri “türük” olarak söylenen ve yazılan bu sözcüğün zamanla kısaltılarak “türk” biçimine girmiş olduğu anlaşılmaktadır.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bayatlı Mahmut oğlu Hasan, Cam-ı Cem- Ayin, (Sadeleştiren: Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlı Tarihçileri İçinde) Türkiye Yayınevi, 1949, İstanbul, s.382.

² Hüseyin Namık Orkun, Eski Türk Yazıtları, Cilt III, Alaaddin Kral Basımevi, 1940, İstanbul, s.180.

³ Muharrem Ergin, Orhun Abideleri, M.E.B. 1970, İstanbul, s.136-155; Orkun, a.g.e., cilt, I ve II

Türk sözcüğünün “türük” biçiminde yazılmış olması anlamı bakımından bir ipucu vermektedir. Türkçede bugünde “töre” veya “türe” biçimlerinde kullanılan bir sözcük vardır. Bu sözcüğün anlamı, bilindiği gibi, “örf” ve “an’ane” dir. Yazılı hukukun henüz söz konusu olmadığı toplumlarda hukukun kaynağı töre/türedir. Bu bakımdan Eski Türkçede de hukuk “türe” demektir. Arapçada “hak” sözcüğünün çoğulu olan “hukuk” Türkçeye geçince türe örfi hukuku anlatmak için kullanılan bir deyim olmuştur. Ama eski Türklerde bu sözcüğün “hukuk” anlamına geldiği, hiç olmazsa gramer bakımından böyle olması gerektiği anlaşılmaktadır.

Nitekim hukuk sözcüğünün Uygur Türkçesindeki karşılığı “Tüzük”dür. Yine Türe sözcüğünün eski uygurcadaki karşılığı da “tüze”dir ve hukuk anlamına gelir. Çağdaş Türkiye Türkçesinde de kullanılmakta olan bu sözcükler, dilde özleştirme çabaları çerçevesinde eski Uygurca metinlerinden alınmıştır. Türkçede “r” ve “z” sesleri zaman zaman yer değiştirmektedir. Mesela on boya ayrılmış olan Batı Göktürklerine “Onoğullar” dendiği halde, Doğudaki kardeşlerine “Dokuzoğular” denilmiştir. Burada “oğur” ve “oğuz” aynı sözcüklerdir⁴. Bunun gibi “tüzük”ün de “türük”ün bir başka söylenişi, eski uygurcası olduğu anlaşılmaktadır.

“Türk” sözcüğünün bu anlamıyla, “z” ve “r” seslerinin yer değiştirme özelliği, Göktürklerin VI. Yüzyılda Altay Dağlarının doğusunda yaşamış bir Türk boyu olduğu ve bu boyun adının da “Türk” olduğu kabul edilmektedir. Oysa Göktürk Devletini kuran ailenin adı “Asena”dır ve dişi kurt anlamına gelir. Bu aile veya uruk yine aynı zaman ve coğrafyada yaşamakta olan Oğuzların arasından çıkmış olabilir. Çünkü Batı Göktürklerine on kabile anlamına gelmek üzere “Onoğullar” denilmişti, buradan Doğu Göktürklerine de “Oğuz” denilmiş olması gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Burada akla hemen şu soru gelebilir. Göktürkler eğer Oğuz Türklerinden ise, Göktürk yazıtlarında neden Oğuzlar asi ve düşman bir topluluk olarak tanıtılmaktadır? Tarihte bunun daha pekçok benzerleri vardır. Selçuklu Devletini de Oğuzlar kurmuştur, ama 1153 yılında isyan ederek Selçuklu Hükümdarı sultan Sencer’i esir bile almıştır. Anadolu’da da 1240 yılındaki Baba İshak isyanı, Selçuklu Devletine karşı bir Oğuz ayaklanmasıydı. Osmanlı ailesi de Bozok Ulusundan gelmekte idi. Oğuzların kendi kurdukları devletlere neden isyan

---

⁴ Zeki Velidi Toğan, Umumi Türk Tarihine Giriş.

ettiklerinin araştırılması bir başka konudur. Ancak bu isyanlar tarihi gerçektir ve yazılı tarihe ilk geçmiş olanı da Oğuzların Göktürk Devletine isyanı olmuştur, denebilir.

Göktürkler, Oğuzlar/Oğurlar arasından çıkmış ise, acaba devlete neden Oğuz/Oğur adını veya “asena” adını vermemişlerdir? Bunun nedeni Göktürk devletinin uyruğu olan Oğuzlardan başka kavimlerin de var olmasıdır. Kırgız, Türkiş, Uygur, Karluk, Tatar v.b. gibi adları Orhun anıtlarında yazılı olan bu kavimlerin her biri birer etnik gruptur. Eğer devlete Oğuz veya Oğur adı verilseydi etnik bir devlet kurulmuş olurdu. Türk Adı etnik bir grubun adı olmayıp, “hukuka bağlı olan” demek olduğu için herhalde “uyruk/tab’a” anlamına gelmekteydi. “Kök/Gök” sözcüğü ise göksel/kutsal anlamına geldiği için devleti yöneten arisokrat ve bürokratlara verilen bir sıfat olmalıdır. Buna göre “Göktürk’ün devlet ricalinin ünvanı olup oğuzlardan ayrı bir boyun adı olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu irdelenmeden sonuca göre “Türk” adı bir ırkı tanımlayan etnik bir kavram olmayıp, uygarlık düzeyini ve devlet karşısındaki hukuki statüyü tanımlayan bir yurttaşlık kavramıdır. Hiçbir devletin hukuk sistemine bağlı olmaksızın yaşayan topluluklar ancak aşiretlerdir. Aşiret göçü bırakmış olsa bile, devletin hukukuna bağlı olmak istemiyorsa, uygarlığa kavuşması olanaksızdır. Böyle bir toplumda feodal baskılar devam edecek, akrabalık bağları hukukun yerini alacak ve insanların birey olmalarına izin verilmeyecektir. Bu bakımdan yörükler (oğuzlar) “Türk” sözcüğünü doğru olarak “ uygar/medeni” anlamında kullanılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin kurucularının devlete “Türk” adını vermelerinde bir incelik vardır. Eğer Atatürk ve arkadaşları “Oğuz Cumhuriyeti” gibi bir deyim seçmiş olsalardı, Anadolu’daki başka etnik grupları tanımayan ırkçı bir devlet kurmuş olurlardı. Ancak devletin yeniden kurucuları “Türk” adını seçmekle Yörük (Oğuz), Yahudi, Rum, Süryani, Ermeni, Laz, Çerkez, Kürt, Boşnak, v.b. bütün etnik grupları kapsayan bir yurttaşlık kavramını kullanmış oldular. Türkiye Cumhuriyetinde dil, din, ırk, ve etnik kökeni ne olursa olsun herkes aynı hukuk düzenine bağlı olduğu için, “Türk” sözcüğü eşitliği ve yurttaşlığı ifade eden bir kavram olmaktadır. “Türk” adı çağdaş uygarlık düzeyini aşmayı amaçlamış ve eşit yurttaşlık haklarına dayalı bir toplumun ulusal niteliğini en özlü bir biçimde açıklamaktadır.